

K usadzovaniu šľachty v Levoči v polovici 16. storočia

FRANTIŠEK ŽIFČÁK

Levoča patrila v stredoveku a začiatkom novoveku v Uhorsku k významným slobodným kráľovským mestám a obchodno-remeselným centrom. Spolu so Stoličným Belehradom a Ostrihomom podliehala súdu kráľovského personálu. Bolo prirodzené, že si svoj status kolektívnej nobility, vlastnej samosprávy a zemepanskej právomoci, chránila. Robila tak i voči šľachte z južných oblastí Uhorska, ktorá sa snažila v 16. storočí vo väčšej miere (čiastočne pod tlakom Turkov) usadzovať aj za hradbami kráľovských miest. Potvrdzujú nám to zachované dokumenty v archíve mesta Levoče z 50.-70. rokov 16. storočia, viažuce sa k vlastníctvu domu po známom kapitánovi Horného Uhorska Gašparovi Šerédim (Serédy). Ten, ako exponent a vojenský veliteľ Ferdinanda I. Habsburského, sa začiatkom 30. rokov pohyboval aj na Spiši a jeho husári z levočskej posádky zvädzali boje s oddielmi Hieronyma Laskyho a Kežmarčanmi, bojujúcimi na strane Jána Zápoľského.¹ Je známe, že Ferdinand ho roku 1542 za jeho bojové zásluhy (roku 1528 napr. dobyl pre neho hrady Likavu a Trenčín a roku 1530 aj Eger) štedro odmenil rozsiahlymi majetkami, takže okolo polovice 16. storočia patril k najbohatším magnátom v Uhorsku.² Kedy a akým spôsobom sa Šerédi stal aj majiteľom domu v Levoči, nevedno. Výskum sťažuje skutočnosť, že mesto prišlo o svoj archív pri obrovskom požiari v júni roku 1550.³ Faktom je, že v náhodne zachovanom levočskom daňovom registri z roku 1542 (súpis šesťdesiatku mešťanov z hnutelného majetku)⁴ Gašpar Šerédi tu ako vlastník domu ešte nefiguruje. Naproti tomu je v registri uvedený napr. dom spišského prepošta (bol ním šľachtic Ján Horváth z Veľkej Lomnice) ako opustený.⁵ Žiaden iný šľachtic tu zaznamenaný nie je.

¹ SUCHÝ, Michal. *Dejiny Levoče I.* Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1974, s. 141-143.

² Pozri napr. CSERGHEŐ, Géza. *Wappenbuch des Adels von Ungarn sammt den Nebenländern der St. Stephans – Krone.* zv. IV, Nürnberg : Verlag von Bauer und Raspe (Emil Küster), 1893, s. 576; KENYERES, Ágnes (hl. zost.). *Magyar életrajzi lexikon*, zv. 2, Budapest : Akadémiai kiadó, 1969, s. 620; MAŤOVČÍK, Augustín (zodp. red.). *Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990)*, zv. V, Martin : Matica slovenská, 1992, s. 210-211.

³ BAL, Jeromos – FÖRSTER, Jenő – KAUFFMANN, Aurél (ed.). *Hain Gáspár Lőcsei krónikája.* Lőcse : Reiss Józ. T. könyvnyomó intézete, 1910-1913, s. 95-96.

⁴ Originál registra sa zachoval v Budapešti. V maďarskom preklade ho publikoval IVÁNYI, Béla. Lőcse városának lakói és azoknak vagyonsága 1542-ben. In *Közlemények Szepes vármegye múltjából*, 1909, roč. 1, s. 158-169, 224-236.

⁵ IVÁNYI, ref. 4, s. 159.

Pravda, neberieme teraz do úvahy nobilitovaných mešťanov, s ktorými sa od polovice 16. storočia v Levoči bežne stretávame. To je iná záležitosť, ktorá nie je predmetom nášho príspevku.

Ako majiteľ domu v Levoči je však Gašpar Šerédi (*magnificus dominus*) uvedený v knihe zaplateného cenzu (pozemkovej dane) s vročením 1551.⁶ V skutočnosti kniha zaznamenáva levočských majiteľov nehnuteľností už z roku 1550 a ich postupné platenie pozemkovej dane v priebehu desaťročia. Odráža sa v nej aj krutá skutočnosť, že pri požiari Levoče roku 1550 zhoreli domy v 9 dvanástinách mesta a ich majitelia mali cenzus v tejto knihe iba vyrubený, ale keďže od jeho platenia boli oslobodení, záznamy o splátkach tu chýbajú. Dom Gašpara Šerédiho, ležiaci v susedstve Hansa Pabsta a levočských kúpeľov (*domus balnei*), sa nachádzal v 10. dvanástine, ktorá bola požiarom postihnutá iba asi z polovice. Keďže jeho majiteľ zaplatil pozemkovú daň za roky 1550-1551 v roku 1552 naraz a potom ešte vo viacerých termínoch za r. 1552 – 1554, možno predpokladať, že dom pri požiari nevyhorel. Podľa výšky zaplateného cenzu (3 marky), šlo o druhú najvyššiu daň v meste. Vyšší cenzus, presahujúci 4 marky, platil iba Sebastian Krupek, v tom čase levočský richtár.⁷ U ostatných 24 najbohatších mešťanov sa cenzus spravidla pohyboval medzi 1-2 markami.⁸ Pravda, do tejto sumy dane bola započítaná aj daň za pozemky v intraviláne a extraviláne mesta (záhrady, kapustníská, role).

Rok 1550 priniesol zmenu vo vlastníctve šerédiovského domu v Levoči. 1. marca 1550 totiž Gašpar Šerédi zomrel (pochovaný je vo Svätom Jure). Na tomto mieste je potrebné upozorniť, že kým v Siebmacherovi je dátum jeho úmrtia uvedený správne,⁹ Magyar életrajzi lexikon i Slovenský biografický slovník uvádzajú jeho úmrtie až o 3 roky neskôr.¹⁰ Po Gašparovi Šerédim sa majiteľom jeho levočského domu stal Peter Fügedi (v prameňoch označovaný aj ako Fignedi, resp. de Figned).¹¹ Kto bol tento pán?

Šlo o verného familiára Gašpara Šerédiho, ktorý mu slúžil najskôr v jeho jazde, potom niekoľko rokov bol prefektom hradu Kövesd, pričom sa svojmu pánovi zadĺžil sumou 900 zlatých. Napriek tomu si Šerédi veľmi musel ceniť jeho služby, ak dovolil Petrovi Fügedimu vziať si za manželku neter Annu, dcéru jeho sestry Veroniky Alagiovej, pričom jej daroval

⁶ Štátny archív v Levoči (ďalej ŠA-L), Magistrát mesta Levoče (ďalej MML), XXI A 523a, vložka medzi s. 62-63.

⁷ Ref. 6, s. 56.

⁸ Prevyšoval teda sumu 65 denárov (1 marka=64 denárov), ktorá bola považovaná M. Suchým za hranicu, ktorou sa daňovník zaradil medzi boháčov v meste. SUCHÝ, Michal. Vývoj majetkovej diferenciácie levočského obyvateľstva od polovice 16. storočia do konca 17. storočia. In *Historický časopis*, 1969, roč. XVII, s. 62, 66.

⁹ CSERGHEŐ, ref. 2.

¹⁰ KENYERES, ref. 2, MAŤOVČÍK, ref. 2, s. 210.

¹¹ Pravdepodobne ide o iný rod ako uvádzajú NAGY, Iván. *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. zv. 4, Pest : Ráth Mór, 1858, s. 173, CSOMA, József. *Abauj-Torna vármegye nemes családjai* Kassa: Forster, Wesselényi és társai könyvnyomdája, 1897, s. 205-207 a KEMPELEN, Béla. *Magyar nemes családok*, zv. 4, Budapest : Grill Károly Könyvkiadóvállata, 1912, s. 8.

ešte 500 zlatých a dom, ktorý v Levoči získal, resp. si vyslúžil (emerat).¹² Prevzatie nadobudnutého majetku v Levoči rodinou Petra Fügediho zrejme narazilo v meste na odpor, keďže jeho obyčajný status šľachtica sa nemohol rovnať postaveniu a zásluhám grófa Gašpara Šerédiho. Vyplýva to z konceptu odpovede mesta Levoče Fügedimu z 19. novembra 1550,¹³ keď sa mesto síce podrobilo mandátu panovníka v prospech nového majiteľa, ale len za istých podmienok. Tých podmienok, ktoré musel Fügedi splniť, bolo dosť a pre šľachtica temer na hranici jeho dehonestácie ako privilegovaného člena spoločnosti.

Hneď na začiatku odpovede mesto zdôraznilo, že dom do plného vlastníctva v Levoči získa so svojou manželkou, deťmi a potomstvom, len ak budú dávne práva a výsady mesta, udelené uhorskými panovníkmi v minulosti, verne a neochvejne zachovávať, čo on zástupcom mesta musí potvrdiť písomne aj pred Spišskou kapitulou. Zaviazal sa teda:

- 1) že bude podľa zvyku ostatných počestných mešťanov neochvejne prejavovať vernosť a poslušnosť richtárovi, magistrátu a mešťanom Levoče vo všetkých procesoch, sporných prípadoch a kauzách týkajúcich sa cti;
- 2) že vždy verne zaplatí všetky riadne ročné dane včítane cenzu, pripadajúce na tento dom, v stanovených termínoch a podľa zvyku a práva ostatných mešťanov, okrem toho vždy úplne odvedie a zaplatí všetky riadne i mimoriadne poplatky (taxy), subsídiá na obranu kráľovstva vybrané kapitánmi, pokladníkmi, dikátormi, alebo tie kontribúcie, ktoré určia richtár a senát mesta pre verejný ošoh;
- 3) že sa bude aj osobne, nielen prostredníctvom svojich familiárov zúčastňovať denných a nočných stráží na bránach, vežiach, hradbách a iných múroch, keď to situácia bude vyžadovať, tak ako zvykli konať ostatní mešťania pre svoju vlasť; taktiež poniesie všetky ťarchy a bremená mesta, ak by sa časom objavili, s ostatnými mešťanmi;
- 4) že sa bude vystríhať zrady mesta a nebezpečenstiev pre neho, a ak by niečo zistil, či počul o chystanej škode, prepade, nečestnosti voči slobodnému kráľovskému mestu, bez otáľania to oznámi richtárovi a senátu. Zradcov a konateľov nepravosti a neprajníkov má usvedčiť a postaviť sa im na odpor;
- 5) že nesmie bez vedomia a súhlasu richtára a magistrátu prijať vo svojom dome, tajne hostiť, ani vydržiavať v dome patriacom k majeru žiadnych cudzincov a iných podozrivých;
- 6) že sa bude poslušne správať podľa všetkých práv, zákonov, zvykov a štatútov mesta, nových i starých a tiež v budúcnosti vydaných predstaviteľmi mesta, ako aj podľa kráľovských mandátov a vyšetrotaní doručených richtárovi a mestskej rade;
- 7) že sa pri citovaní na súd podľa zvyku mesta vo všetkých prípadoch sporov s mešťanmi Levoče dostaví bez odporu pred richtára a senátorov a každému, kto sa na neho bude

¹² Vyplýva to zo svedeckej výpovede Michala Fūla (Fwlo), dlhoročného služobníka G. Seredyho, pred magistrátom mesta Levoče v roku 1564. ŠA-L, MML, XXI 49, s. 189.

¹³ Koncept odpovede sa zachoval v levočskej mestskej knihe. ŠA-L, MML, XXI A 523, fól. 1.

sťažovať, pred týmto súdom sa zodpovie. Okrem toho bude poslušne zachovávať všetky rozhodnutia richtára a magistrátu mesta v týchto súdnych prípadoch a v záležitostiach práva. Nemá však vyhľadávať iných sudcov na akýchkoľvek súdoch v záležitostiach práva mešťanov a mesta, najmä v prípadoch násilných činov a vážnych deliktov, aby mu tak nepomohlo žiadne právo šľachtica, milosť kráľa, zákony tohto kráľovstva, ani právne výnimky;

8) že v meste nebude nikdy podnecovať žiadne nepokoje, hádky, útoky, domáce vojny a bude im predchádzať; bude sa teda správať k domácim i cudzincom tak, ako sa na šľachetných a čestných mužov patrí.

Ak by Peter Fügedi, jeho manželka, deti, alebo ich dedičia a potomkovia tieto články a podmienky porušili alebo z nejakého dôvodu nechceli zachovávať, vtedy sa musia podrobiť všetkým trestom a pokutám podľa meštianskeho práva a zákonov a v tomto smere im ani zákony kráľovstva, ani výsady šľachticov, ani milosť kráľa nepomôžu.¹⁴

Ďalej mesto dalo zapísať do knihy všetky dlhy spojené s týmto domom za posledných 7 mesiacov, ktoré bolo potrebné vyrovnať. Celková suma predstavovala 146 zlatých 8 denárov. Boli v nej zahrnuté: nezaplatený cenusus, poplatky pripadajúce na dom pre denných a nočných strážcov, poplatky na verejné práce pre mesto, kráľovská subsidiálna taxa, poplatok na chudobných, výdavky na opravy v dome a poplatok staviteľovi (architecto) mesta. Predstavitelia Levoče však priznali, že Gašpar Šerédi mnohokrát mestu pomohol a po požiari Juraj Šerédi (Gašparov brat) daroval Levoči 125 zlatých. Z tohto dôvodu magistrát požadoval od Fügediho v skutočnosti iba 27 zlatých.¹⁵ Novému majiteľovi domu vydalo mesto o tom v nasledujúci deň (t. j. 20. novembra 1550) listinu, ktorej obsah prepísali pre väčšiu istotu aj do mestskej knihy.¹⁶ Zároveň do tej istej mestskej knihy zapísali v latinčine prísahu Petra Fügediho,¹⁷ a taktiež formulku v latinčine, ktorou má vlastnoručne potvrdiť svoj záväzok splniť všetky podmienky stanovené magistrátom Levoče.¹⁸

Len ako istý paradox tu pripomenieme, že všetky uvedené záznamy do mestskej knihy i samotnú listinu v mene Fügediho, ktorou pristúpil na podmienky mesta,¹⁹ napísal levočský notár Jakub Gulden, sám nobilitovaný mešťan s prídomkom „de Rudabánya“.²⁰

¹⁴ ŠA-L, MML, XXI A 523, fól. 1.

¹⁵ ŠA-L, MML, XXI A 523, fól. 2.

¹⁶ ŠA-L, MML, XXI A 523, fól. 2v.

¹⁷ Ref. 16.

¹⁸ „Ego Petrus Figedi, pro maiori fide et testimonio harum omnium, confirmo, ratifico et corroboro praemissa omnia, manu mea propria et praesenti chyrographo meo“. ŠA-L, MML, XXI A 523, fól. 3.

¹⁹ ŠA-L, MML, XIX 4/5.

²⁰ ŽIFČÁK, František. Kancelária Levoče v druhej polovici 16. storočia. In *Slovenská archivistika*, 1976, roč. 11, č. 2, s. 134; ŽIFČÁK, František. Leutschauer Notare als humanistische Gelehrten. In ČIČAJ, Viliam – PICKL, Othmar (Hrsg.). *Städtisches Alltagsleben in Mitteleuropa vom Mittelalter bis zum Ende des 19. Jahrhunderts*. Bratislava : Academic Electronic Press, 1998, s. 102.

Záležitosť v novembri 1550 pokračovala nasledovne: 20. novembra Peter Fügedi skutočne vydal listinu, v ktorej sa zaviazal vo svojom mene, v mene svojej manželky, svojich detí a ďalších potomkov splniť všetky stanovené podmienky, aby sa mohol stať majiteľom domu „in Theatro civitatis ilius sitam“.²¹ Listinu potvrdil svojou prsteňovou pečaťou a dohodnutou formulkou s jeho rukopisom (chirografom) v latinčine. V ten istý deň sa zišli zástupcovia mesta, senátori Blažej Heldt a Daniel Türk s Petrom Fügedim pred hodnoverným miestom Spišskou kapitulou a nechali si celú záležitosť potvrdiť ešte aj jej svedeckou listinou.²² Oba dokumenty sa teda zachovali dodnes v origináli. Potom už nič nebránilo tomu, aby bol tento šľachtic prijatý do komunity mešťanov. Stalo sa tak hneď na nasledujúci deň (21. novembra), o čom svedčí záznam v knihe udeleného meštianskeho práva (Bürgerrechtbuch). Záznam je krátky a od ostatných zápisov sa v podstate ničím neodlišuje.²³

Mesto sa však predsa len ešte raz poistilo osobnou prísahou Petra Fügediho pred magistrátom, ktorú vykonal o 6 dní neskôr. Fügedi v nej, už ako levočský mešťan a časť tela tohto kráľovského mesta (civis Leuchoviensis, membrumque corporis huius civitatis regie) a poddaný kráľa Ferdinanda, sľuboval úplnú vernosť richtárovi a magistrátu mesta, ako mešťan a jeho obyvateľ, vo všetkých sporových, právnych, mravných a bežných záležitostiach, zároveň poddajnosť a poslušnosť, sľuboval tiež vydať všetky svoje sily v prospech a na úžitok mesta a vystríhať sa robenia mu akýchkoľvek škôd, taktiež sa zaviazal podľa svojich možností vždy horlivo svoje spory s mešťanmi, či už na základe božieho prikázania, ľudského zákona, alebo iného práva, ako rovný s rovným riešiť. Ďalej, svojej najvyššej vlasti (teda mestu) a magistrátu sa zaviazal aj za manželku, svoje deti a ďalších potomkov, všetky články a podmienky zo svojej listiny overenej pečaťou a vlastným rukopisom pevne, verne a neporušiteľne zachovávať a rovnako to sľúbil naveky zachovávať bez akejkoľvek ľsti a klamu aj ďalšími svojimi ľuďmi, služobníctvom a celou rodinou.²⁴ Od bežnej prísahy novoprijatého mešťana²⁵ sa jeho líšila nielen jazykom, ale najmä záverečnou pasážou, kde sa opätovne zdôrazňovalo zachovávanie záväzkov voči mestu z jeho vlastnej listiny, ktorú overil svojou pečaťou a rukopisom.

Z celého prípadu a viacerých opakovaných krokov je zreteľná veľká nedôvera mesta voči tomuto šľachticovi. Ťažko povedať, či šlo len o istú osobnú averziu, alebo sa tu premietli obavy mesta z výsad šľachtica ako takého. O nejakých nasledujúcich sporoch Levoče s Fügedim v prameňoch nie sú dôkazy. Faktom však je, že nedôvera pokračovala a keď Peter Fügedi v roku 1562 zomrel, mesto donútilo jeho syna Michala, aby sa 3. marca 1562 rovnako

²¹ Ref. 19.

²² ŠA-L, MML, VI 27.

²³ „Der Edel vnnnd Vest her Peter Figedi hot pürgerrecht gewinnen, am nechsten freitag noch Sant Eilisabeth, im 1550.“ ŠA-L, MML, XXI 49, s. 1.

²⁴ Ref. 16.

²⁵ Porovnaj nemecký text prísahy určený pre novoprijatých mešťanov Levoče v knihe prísah z roku 1552. ŠA-L, MML, XXI 86, s. 4-5.

zaviazal svojím rukopisom na spomínanej listine jeho otca, zachovávať podmienky stanovené mestom.²⁶ Až potom (23. marca) bol prijatý za mešťana.²⁷ V tom čase k domu ešte patrili polia v rôznych častiach mestského chotára o rozlohe 36 ertachov (t.j. asi 25 ha) a jeden sad pred Hornou (Košickou) bránou. Celkový nehnuteľný majetok patriaci k domu sa o niečo zmenšil, keďže cenzus bol stanovený len na 2 marky, 3 firdungy, 1 lôt a 3 quenty.²⁸

Ako to však pri veľkých majetkoch býva, aj v tomto prípade došlo k sporu medzi Fügediovcami a rodinou zo strany manželky Petra Fügediho, Anny Alagiovej. Začiatkom roku 1562 na tento problém bol magistrát mesta upozornený dvomi listami Jána Alagiho, Anninho brata.²⁹ Protestoval v nich proti úmyslu Michala Fügediho predat' šerédiovský dom. Roku 1564 sa Alagiovom pred levočským magistrátom podarilo za pomoci viacerých svedkov dokázať, že Gašpar Šerédi dom v Levoči odkázal vlastne iba samotnej Anne.³⁰ Spor sa však ťahal ešte 10 rokov a až 13. augusta 1574 prešiel tento dom s pertinenciami do rúk Krištofa Tókeho, spríbuzneného s Alagiovcami.³¹ Ako šľachtic sa však rovnako musel na spomínanej Fügediho listine zaviazat' vlastnoručne písanou formulkou, že bude podmienky a články stanovené mestom v roku 1550 zachovávať. V jeho neprítomnosti to za neho vykonal Andrej Čorba (Chorba), ktorý pripojil aj svoju pečať.³²

Záverom je možné konštatovať, že v Levoči v 50.-70. rokoch 16. storočia, okrem domov patriacich viacerým nobilitovaným mešťanom, iba jediný dom s príslušenstvom patril skutočným šľachticom. Spočiatku Šerédiom, potom Fügediom a nakoniec Tókeovcom. Ukazuje sa, že Levoča si veľmi dobre uvedomovala silu, resp. prínos jeho jednotlivých majiteľov pre mesto. Kým Šerédiom, s ohľadom na ich status, zásluhy a postoje, vnímala skôr ako ochrancov a patrónov, z ostatných veľký úžitok nemohla očakávať, naopak, vďaka k svojim šľachtickým výsadám mohli byť pre mesto a mešťanov potenciálnym nebezpečením. Preto magistrát Levoče podnikal toľké kroky, aby si zabezpečil ich plnú lojalitu a poslušnosť. Nemohol si to dovoliť v prípade Šerédiom a azda to ani nebolo potrebné. Ale ostatným dalo mesto pocítiť silu svojho postavenia ako slobodného kráľovského mesta, riadeného vlastnými orgánmi, zvykmi, právom a súdmi, pred ktorými si mali byť všetci mešťania rovní. Mali mať v komunite za silnými múrmi nielen prospech, ale aj povinnosti.

²⁶ „Pari modo et ego Michael Fighedi, filius carnalis Petri Fighedi, sancte promitto me bona fide fideliter et inviolabiliter ad omnia, atque pater meus pie recordationis se hoc scripto obligavit struaturum, in cuius rei evidentius testimonium huic subscripto patris mei manu scriptum meum proprium subiunxi. Actum Anno 1562 vigesima 3 die Martii in praesentia Petri Pwtnoki affinis mei et totius Senatus Leiczoviensis.“ ŠA-L, MML, XIX 4/5.

²⁷ „Der Edel vnd vest Michael Fygidy gewann Burgerrecht am 23. tag Marcii in Kegenwarth seines geblueten ffreunds Petry Puthnoky Anno 1562.“ ŠA-L, MML, XXI 49, s. 11.

²⁸ ŠA-L, MML, XXI 57, s. 116.

²⁹ ŠA-L, MML, XVI 10/3, XVI 10/4.

³⁰ ŠA-L, MML, XXI 49, s. 189.

³¹ Ref. 30, s. 211.

³² Ref. 19.